

VIII. Évfolyam 2. szám - 2013. június

Nikodém Edit
nikodem@t-online.hu

A LAKOSSÁGVÉDELEM MEGVALÓSULÁSA ÉS ESZKÖZRENDSZERE HAZÁNKBAN

Absztrakt

Ahogy minden államnak, úgy Magyarországnak is gondoskodnia kell állampolgárai és lakossága megfelelő védelméről, elsősorban az életre, az egészségre és az anyagi javakra veszélyt jelentő fenyegetések elkerüléséről, azok kezeléséről, egy szóval a biztonságos életvitel kialakításáról. Kérdésként merül fel, hogy vajon Magyarországon az állampolgárok részére rendelkezésre állnak mindazon eszközök és módszerek, amelyek elengedhetetlenek az élet és az anyagi javak megóvásához egy veszélyhelyzet bekövetkeztekor. Ahhoz, hogy erre választ kapjunk célul tűztem ki a hazánkban deklarált lakosságvédelmi eszközök és módszerek ismertetését, rendszerezését, valamint az azt meghatározó és működését szabályozó törvényi, jogszabályi háttér bemutatását. Továbbá kitekintést kívánok nyújtani a nemzetközi környezetben megvalósuló élet és anyagi javak védelmét szolgáló intézkedésekről, érintve a hazánkban megvalósított legújabb lakosságvédelmi elveket és lépéseket.

Just like every other country in the world, Hungary has to look after its citizens too. The government is responsible for the safety, protection, health and valuables of the people by avoiding and/or dealing with certain threats, and by creating a safe and habitable environment. The question then arises, "What kind of equipment and methods are available for the civilian population of Hungary in case of emergency?" In order to answer this question I will first introduce and categorize the equipment and methods used in our country, then I will examine the legal background of the topic. Furthermore, I will present the international practice regarding the issue and principals that influenced the latest steps taken towards guaranteeing the safety of the civilian population.

Kulcsszavak: védelem, veszélyforrás, katasztrófa, védőeszköz, megóvás, megelőzés ~ defense, contingency, disaster, shielding device, safekeeping, prevention

BEVEZETÉS

„Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.”
Magyarország Alaptörvénye IV. CIKK, (1) pontja (2012. január 1.)

Napjainkra számos olyan új típusú biztonsági kihívás lépett életbe, amely háttérbe szorította a katonai veszélyforrásokat, ezzel új feladatokat állítva a védelem, a prevenció és a kezelés területén. A természeti katasztrófák, civilizációs veszélyforrások, ökológia károk megjelenése új módszereket, eszközöket igényelnek a lakosságvédelem megteremtésében. Békeidőszakban is nagy hangsúlyt kell fektetni a lakosságot érintő, előre kiszámítható, valamint váratlanul bekövetkező veszélyhelyzetekre is. A felkészítés, a hatékony reagálás, valamint a megfelelő védőeszközök megléte és komplex alkalmazása kulcsfontosságú az emberi élet biztonságának megteremtésében és megóvásában. Azon kívül, hogy az arra indokolt területeken az állampolgárokat el kell látni minden olyan szükséges védőeszközzel, amely az élet és az egészség megóvását hivatott szolgálni, tájékoztatást kell nyújtani részükre egy esetleges veszélyhelyzet bekövetkezésekor szükséges intézkedésekről. A Magyar kormány kiemelt figyelmet fordít az állampolgárok biztonságának megteremtésére, védelmére, alapvető jogaik biztosítására. Ennek alátámasztására szemügyre kell vennünk azokat a paragrafusokat, amelyek legnagyobb részben a lakosság védelmét szolgálják. Dolgozatom célja a lakosságvédelem egyetemes bemutatása, rávilágítva annak szükségességére békeidőben és háborús időszakban egyaránt. Kitekintést nyújtok a lakosságvédelem területén fontos szerepet játszó egyéni és kollektív védőeszközök és módszerek felosztására, csoportosítására, érintve a téma nemzetközi vonatkozását, továbbá a hazánkban napjainkra hozott új lakosságvédelmi rendszerre és változásokra kívánom felhívni a figyelmet.

A LAKOSSÁGVÉDELEM JOGSZABÁLYI HÁTTERE

Az új Alaptörvény több irányból is rendelkezik állampolgárai biztonságáról, védelméről, amelyre legfőképp az alapvetés G) cikke utal, miszerint „Magyarország védelmezi állampolgárait.” A törvényhozásban és a rendelkezésekben is irányadó célként jelenik meg a katasztrófa- és veszélyhelyzetek eredményes kezelése, azon belül is a polgári védelem megerősítése. Napjainkra a korábban veszélyt jelentő hagyományos katonai fenyegetések háttérbe szorultak. Helyettük olyan új veszélyforrások és biztonsági kihívások láttak napvilágot, amelyek kiszámíthatatlan bekövetkezésükre és hatásukra való felkészülés és prevenció elsődleges szempont a védekezési módszerek és eljárások kialakításánál. A veszélyhelyzet fogalmát a 2011. évi CXXVIII. törvény a – teljesség igénye nélkül – a következőképp definiálja: „A veszélyhelyzet az Alaptörvény 53. cikkében meghatározott olyan helyzet, amelyet különösen a következő események válhatnak ki:

- a) elemi csapások, természeti eredetű veszélyek, különösen:
 - aa) árvízvédekezés során, ha az előrejelzések szerint az áradó víz az addig észlelt legmagasabb vízállást megközelíti és további jelentős áradás várható, vagy elháríthatatlan jégtorlasz keletkezett, vagy töltésszakadás veszélye fenyeget,
 - ab) belvízvédekezés során, ha a belvíz lakott területeket, ipartelepeket, fő közlekedési utakat, vasutakat veszélyeztet és a veszélyeztetés olyan mértékű, hogy a kár megelőzése, az újabb elöntések elhárítása meghaladja az erre rendelt szervezetek védekezési lehetőségeit,
 - ac) több napon keresztül tartó kiterjedő, folyamatos, intenzív, megmaradó hóesés vagy hófúvás,
 - ad) más szélsőséges időjárás következtében az emberek életét, anyagi javait a lakosság alapvető ellátását veszélyeztető helyzet következik be,
 - ae) földtani veszélyforrások.

b) ipari szerencsétlenség, civilizációs eredetű veszélyek, különösen:

ba) a veszélyes anyagokkal és hulladékokkal történő tevékenység során a szabadba kerülő anyag az emberi életet, egészséget, továbbá a környezetet tömeges méretekben és súlyosan veszélyezteti,

bb) nem tervezett radioaktív kiszóródás és egyéb sugárterhelés, amely a biztonságot kedvezőtlenül befolyásolja és a lakosság nem tervezett sugárterhelését idézi elő.

c) egyéb eredetű veszélyek, különösen:

ca) tömeges megbetegedést okozó humánjárvány vagy járványveszély, valamint állatjárvány,

cb) ivóvíz célú vízkivétellel érintett felszíni és felszín alatti vizek haváriaszerű szennyezése,

cc) bármely okból létrejövő olyan mértékű légszennyezettség, amely a külön jogszabályban meghatározott riasztási küszöbértéket meghaladja,

cd) a kritikus infrastruktúrák olyan mértékű működési zavara, melynek következtében a lakosság alapvető ellátása több napon keresztül, vagy több megyét érintően akadályozott.” [1]

Az állam a biztonságot átfogó módon értelmezi abból a célból, hogy a fent említett új típusú kihívások ellen is hatékonyan tudjon fellépni állampolgárai védelme érdekében. Így a hagyományosnak számító politikai tényezők mellett számba veszi a gazdasági, társadalmi, emberi és kisebbségi jogi, valamint környezeti elemeket is. A kormány számos törvénnyel, rendelkezéssel, szabályozással rögzíti a biztonsággal, katasztrófavédelemmel kapcsolatos politikai nemzetközi és stratégiai állásfoglalását. Többek között alapérvényű dokumentumként szolgál a 2012-ben kiadott 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról, valamint a 1656/2012. (XII. 20.) kormányhatározattal elfogadott Nemzeti Katonai Stratégia.

Magyarország lakosságvédelmét meghatározó rendelkező főbb jogszabályok:

- Alaptörvény
- 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról
- 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról
- 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet a katasztrófák elleni védekezés egyes szabályairól
- 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről
- 290/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról
- BM OKF szabályzók [2]

LAKOSSÁGVÉDELEM FOGALMA, ÉRTELMEZÉSE

Az ország kulcsfontosságú biztonságpolitikai feladataként jelentkezik a lakosság és az anyagi javak védelme. E terület kihívásai, céljai igen komplex feladatot és tevékenységet igényelnek, amelyet a veszélyeztetettség függvényében térben és időben differenciáltan kell ellátni. Lakosság és az anyagi javak védelmét meghatározza minden olyan védelmi elv, módszer, tevékenység, amelyet a lakosság életének megóvása, a létfontosságú, valamint az ország számára fontos ipari, mezőgazdasági és kulturális értékek, anyagi javak védelme érdekében alkalmaznak egy esetleges fegyveres összeütközés, illetve különböző katasztrófák esetén. Lakosság és az anyagi javak védelmének célja, hogy védelmet nyújtson az ország veszélyeztetett területein életvitelszerűen élő, vagy ott tartózkodó személyek részére, valamint a létfenntartásukhoz és az állam működőképességének biztosításához szükséges létesítmények, közművek, erőforrások és értékek biztonságát garantálja. Egy veszélyeztetett területen efféle cél lehet, többek között az áldozatok és sérültek számának minimálisra való

csökkentése, továbbá, hogy a lehető legkisebb mértékben sérüljenek az élet fenntartásához elengedhetetlenül szükséges anyagi javak (víz, élelem, ipari és mezőgazdasági létesítmények, közmű), a lehető leghatékonyabban valósuljon meg az élet újraindításához és az ország számára fontos értékek, anyagi javak védelme, valamint egy komplex védelmi rendszer kialakítása. További célként jelentkezhet a „veszélyeztetett területen élő lakosság önmentési képességének fejlesztése, a védekezéshez szükséges feltételek megteremtése és a védőfelszerelések biztosítása.” [3]

Polgári védelem: „olyan ösztársadalmi feladat-, eszköz- és intézkedési rendszer, amelynek célja katasztrófa, illetve fegyveres összeütközés esetén a lakosság életének megóvása, az életben maradás feltételeinek biztosítása, valamint a lakosság felkészítése azok hatásainak leküzdése és a túlélés feltételeinek megteremtése érdekében.”

A lakosságvédelem a polgári védelem egyik legalapvetőbb feladata.

A lakosságvédelem módszereit az alábbi felosztás szerint csoportosíthatjuk:

- Egyéni védelem
- Kollektív (csoportos) védelem

A LAKOSSÁG EGYÉNI VÉDELMÉNEK ESZKÖZEI

Egyéni védelem alatt a veszélyeztetett lakosság személyes védelmét megvalósító intézkedéseket és módszereit értjük. Ezen védelmi módszer esetében személyi védelemről beszélhetünk. Szükségessége abban az esetben jelentkezik, amikor valamilyen szervezett módon védekezni kell a lakosság életét, illetve testi épségét veszélyeztető hatások ellen. Az egyén védelme megvalósítható védőeszközök használatával. A törvény az egyéni védőeszköz fogalmát a következőképp definiálja: „az emberi életet és egészséget veszélyeztető vegyi, fertőző, illetve sugárzó anyagok károsító hatásai elleni védelmet biztosító légzésvédő, valamint bőrvédő felszerelés”. [4] Egy másik megfogalmazásban az egyéni védőeszköz „az emberi szervezetet károsító veszélyes és radioaktív anyagok hatásai, valamint a fizikai veszélyforrások elleni védelemre szolgáló eszköz”. [5] Az egyéni védelem – a veszélyhelyzet sajátosságait vizsgálva – abszolválható többek között szűrő-, illetve szigetelő típusú légzésvédő-eszközökkel, bőrvédő eszközökkel, szükség-védőeszközökkel. Az egyéni védőeszközöket az alábbi felosztás szerint csoportosíthatjuk:

1. Légzésvédő eszközök
 - a) Szűrő típusú
 - b) Szigetelő típusú
2. Bőrvédő eszközök
 - a) Szűrő típusú
 - b) Szigetelő típusú
3. Egyéb védőeszközök

A védőeszközök e felosztása fontos és átfogó elemét képezi az egyéni védelem megvalósításának. A *légzésvédő eszközök* rendeltetése, hogy gátolják és megelőzzék a biológiailag káros gázok légnemű, vagy levegőben terjedő részecskék emberi szervezetbe – légutakon – történő bekerülését úgy, hogy közben biztosítja a szervezet számára szükséges mennyiségű levegőt.

Szűrő típusú légzésvédő eszközök a felhasználók számára a környezetben lévő levegőt megszüri és egy csatlakozón keresztül teszi azt belélegezhetővé. Ezeket nevezzük köznapi nyelvhasználatban gázálarcoknak.

Főbb típusai:

- Csapatgázálarc (sisakálarc)

1. ábra. 60M Csapatgázálarc BSzSzMO-4

forrás: <http://gasmask1.uw.hu/magyar.htm> (2013. 05. 05)

- CM-4 keretálarc

2. ábra. CM 4 típusú gázálarc filterrel

forrás:

http://bolthely.hu/outdooraruhaz/id/00711_CZ_gazalarc_%22CM_4%22_ujszeru_627622

(2013. 05. 05)

- Biomasz (keretálarc)

3. ábra. Biomasz

forrás: http://www.nopex.com.pl/maska_biomask.html (2013. 05. 05.)

- Menekülő kázmza

4. ábra. ABEK1 P3 menekülő kázmza
forrás:

http://www.respirator.hu/?lang=hun&mnuGrp=mnuProducts|mnuProducts_evedelem&module=products&group=sajat_egyenvivedoeszkozok (2013. 05. 05.)

Fontos megjegyezni, hogy a gázálcokat működési elvüköl adóóan tilos alkalmazni oxigénhiányos környezetben, valamint vegyi balesetöl származó veszélyhelyzet esetén.

Szigetelő típusú légzésvédő eszközök legnagyobb előnye, hogy használata során a belélegzett levegő teljesen független és elszeparált a környezeti atmoszférától. Felhasználója számára a levegőt általában palack, vagy oxigénfejlesztő készülék biztosítja. Ezek közül megkülönböztethetők az alábbi típusok:

- Zárt rendszerű
- Nyitott rendszerű

Zárt rendszerű szigetelő típusú légzésvédő eszközök működésének alapja, hogy a használója által kilélegzett levegő nem kerül ki a környezetbe, hanem különböző speciális kezelés (oxigéndúsítás, tisztítás) után az újbóli belélegzésre tökéletesen alkalmassá válik. E rendszer készüléktípusai a következők:

- Oxigénfejlesztő (peroxidos) készülék (az oxigén egy olyan kémiai folyamat által keletkezik, ahol az elhelyezett peroxid reakcióba lép a szén-dioxiddal és a vízgőzzel. Az így keletkezett gázelegy újra belélegzhető.)
- Sűrített oxigénes készülék (ebben az esetben az oxigént egy palackból nyerik, a légtisztítón átáramoltatott kilélegzett levegő szén-dioxid vízgőz tartalmát megkötik.)

5. ábra. Dräger PSS BG 4 Plus zárt rendszerű légzőkészülék
forrás:

http://www.draeger.hu/HU/hu/products/personal_protection/closed_circuit/cre_pss_bg4_plus.jsp (2013. 05. 05.)

Nyitott rendszerű szigetelő típusú légzésvédő készülék a használója által kilélegzett levegőt minden esetben a környező légtérbe juttatja. Ezek típusai:

- Sűrített levegős készülékek (a palackban tárolt nagynyomású levegő egy reduktoron keresztül belélegezhetővé válik, a kilélegzett levegő, pedig a külső környezetbe távozik.)

6. ábra. Sűrített levegős palackos légzésvédő DIABLO INDUSTRIAL
forrás: http://www.ekastu.de/popup_image.php/pID/122/imgID/0 (2013. 05. 05.)

- Nyomólevegős készülék (a légzéshez szükséges levegő egy tömlőn keresztül jut el a felhasználónál lévő légzéscsatlakozóba. A tömlő hossza korlátozott, így annak felhasználási területe nagymértékben leszűkül)

7. ábra. PROMASK COMBI teljesárc nyomólevegős légzésvédő rendszerhez
forrás: <http://nesler.superwebaruhaz.hu/item/139361> (2013. 05. 05.)

- Frisslevegős készülék (a levegőellátás tömlőn keresztül, tiszta légtérből történik. Működési elve megegyezik a nyomólevegős készülék működési elvével.)

8. ábra. Frisslevegős passzív légzésvédő eszköz
forrás: <http://www.kovox.hu/html/legzeskulsolevegos.html> (2013. 05. 05.)

Bőrvédő eszközök rendeltetése, hogy a szervezetre veszélyes anyagok hatásai ellen megvédje az ember bőrét (ezáltal szervezetét) és ruházatát. Két nagy csoportját különböztetjük meg:

1. Szűrő típusú bőrvédő eszközök (általában egy speciális sűrű szövésű anyagból készült ruházat, amely nem csak a portól védi meg felhasználóját, hanem megóvja a sugárzó, fertőző légnemű anyagokkal szemben is)
 - a) Védő munkaruha
 - b) Triform védőruha
2. Szigetelő típusú bőrvédő eszközök (olyan, akár a vegyi anyagoknak is ellenálló ruházat, amelynek anyaga sűrűszövésű vászon, vagy speciális műanyag)
 - a) Védőruha (Opanollal bevont vászon anyagú ruházat)
 - b) Nehézgázzvédő ruha (nagyobb tömegű, speciális VITON műanyag réteggel bevont ruházat, amely ellenáll a különösen agresszív vegyi anyagoknak is. Ruházaton kívül, illetve belül elhelyezhető légzőkészülékkel alkalmazható)

[6]

Egyéb védőeszközök közé sorolhatók az alábbiak:

1. Menekülő felszerelés (az egyéni védőfelszerelés egy olyan elemét képezi, amely kimenekítés során alkalmazható és rövid ideig képes a káros hatások elleni védelmet biztosítani)
2. Gyógyszeres védekezési módszer (egy speciális gyógyszeres készítmény, amely az emberi szervezetbe történő radioaktív jód beépülését hivatott megakadályozni, így csökkentve a szervezetet ért belső sugárterhelést)
3. Sugárdózis-mérők (ez az eszköz közvetett védelmet nyújt az által, hogy a mérési eredménnyel megítélhető a várható egészségkárosodás) [7]

A LAKOSSÁG KOLLEKTÍV VÉDELMÉNEK ESZKÖZEI

A kollektív vagy csoportos védelem esetén az emberi élet és az anyagi javak megóvása a veszélyeztetett területen történő helyi védelemmel és e terület elhagyását jelentő távolsági védelemmel valósítható meg:

- Helyi védelem
- Távolsági védelem

Helyi védelem

Ebben az esetben maga a védekezés a veszélyeztetett területen valósul meg. Ez a módszer többek között a veszélyt jelentő hatás ellen való *elzárkózással* eszközölhető. Elzárkózás abban az esetben alkalmazandó, amikor egy veszélyhelyzet váratlan eseményként következik be és nincs elegendő idő a veszélyes terület elhagyására. Ilyen esetben a legcélravezetőbb védekezési mód a lakásban, vagy épületben történő elzárkózás, kihasználva a falak és nyílászárók szigetelő képességét, valamint az építészeti megoldás statikus tulajdonságait. Egy esetleges ipari baleset, vagy veszélyes anyag kiáramlása esetén a lakosokat otthonaikban kell marasztalni, vagy életvédelmi létesítményekbe kell vezényelni. A lakosságnak el kell zárkóznia mindaddig, amíg a rájuk veszélyt jelentő külső hatás el nem hárul. Ilyenkor a környezetben lévő levegő épületbe történő bejutását minimális szintre kell csökkenteni. [6] A helyi védelem egy másik megvalósítási módja az *óvóhelyi védelem*. Az óvóhelyi védelem egy olyan módszert takar, amelynek esetében egy életvédelmi építmény biztosítja az emberi élet és az anyagi javak védelmét. Az óvóhely rendeltetését vizsgálva kijelenthetjük, hogy annak legfőbb célja, hogy a lakosság, az anyagi javak és egyéb értékek számára védelmet nyújtson egy esetleges katasztrófa esemény, vagy fegyveres összeütközés esetén. [8] „Az óvóhely kollektív védelem követelményeinek megfelelően kiépített olyan műszaki létesítmény, amely

a vonatkozó méretezési előírásoknak megfelelő határoló szerkezetei, berendezései, felszerelése és kialakítása révén védelmet nyújt a támadó fegyverek különböző hatásai, ipari balesetek, katasztrófák káros hatásai, valamint terrorcselekmények káros hatásai ellen.” [9]. Egy másfajta értelmezésben óvóhelynek nevezzük azokat a mesterségesen létrehozott földfeletti, földalatti, vagy természetes földalatti tereket (barlangokat, tárokat), valamint az épületek pincéit, amelyek különleges kialakításuk folytán meghatározott mértékű védelmet nyújtanak a tömegpusztító (nukleáris, vegyi, biológiai) és hagyományos támadófegyverek hatásai ellen.” [10] A 234/2011. (XI. 10.) katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló kormányrendelet hatályon kívül helyezi az óvóhelyi védelem, az egyéni védőeszköz-ellátás, a lakosság riasztása, valamint a kitelepítés és befogadás általános szabályairól szóló 60/1997. (IV. 18.) Korm. rendeletet, amelynek 1. §-a értelmező rendelkezésként az alábbi fogalmakat határozta meg:

„a) *óvóhelyi védelem*: az emberi élet életvédelmi létesítményben történő védelmének módszere fegyveres összeütközések és egyes katasztrófák esetén;
b) *életvédelmi létesítmény*: az óvóhely, a szükségóvóhely, valamint a kettős rendeltetésű létesítmény;
c) *óvóhely*: céljának megfelelően kiépített vagy átalakítható műszaki létesítmény, amely határoló szerkezete, berendezése, felszerelése és műtárgyai révén meghatározott szintű védelmet nyújt a támadófegyverek és katasztrófák hatásai ellen;
e) *szükségóvóhely*: olyan építmény vagy megfelelően átalakított természeti képződmény, amely fegyveres összeütközés idején korlátozott védelmet nyújt a hagyományos fegyverek hatásai ellen;”

Távolsági védelem

A veszélyeztetett városok lakosainak és az ott tartózkodóknak egy, a városon kívüli helysége történő telepítését jelenti. E módszer lehetővé teszi az emberek kimenekítését és megóvását egy nukleáris támadás közvetlen hatásai elől. Távolsági védelem alatt értendő a lakosság és az anyagi javak kitelepítése, kimenekítése, befogadása és visszatelepítése.

Kitelepítés: „Minősített időszakban, valamint veszélyhelyzetben a veszélyeztetett esemény által sújtott vagy azzal fenyegetett területen élő személyeknek, illetve az ott található, létfenntartásukhoz szükséges anyagi javaknak tervezett, az arra jogosult döntésén alapuló szervezett kivonása;” Egy másfajta megközelítésből a kitelepítés a lakosság és a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak veszélyeztetett területről történő – a veszélyelhárítási-tervben meghatározottak szerinti – kivonása és befogadóhelyen történő átmeneti jellegű elhelyezése.” [6] Kitelepítés minősített időszakban, valamint veszélyhelyzetben rendelhető el, ha a veszélyeztetett esemény által érintett területen élő lakosság, illetve a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak védelme más módon nem valósítható meg.” A távolsági védelem ezen módszere esetében a veszély előre jelezhető és a lakosság kivonása megtervezhető. Kitelepítést a kormány felhatalmazása alapján veszélyhelyzetben a polgármester, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv területi szervének vezetője által kijelölt személy, valamint a megyei, fővárosi védelmi bizottság elnöke rendelhet el. Ennek lépései során:

- Meg kell határozni a kitelepülő személyek körét
- Riasztani kell az érintett lakosságot, intézményt, gazdálkodó szervezetet
- Ki kell jelölni a kitelepítési útvonalat és a rendkívüli forgalomszabályozást
- Tájékoztatást kell adni a lakosság részére az elrendelés módjáról, magatartási szabályokról és a kitelepítés rendjéről
- Ki kell jelölni és működtetni a gyülekezési helyeket
- Fogadni kell az érkező külső erőket, eszközöket
- A lakosságot a gyülekezési helyre kell irányítani
- Kellő gondoskodással kell megszervezni a mozgásképtelen személyek elszállítását

- Tájékoztatni kell a befogadókat
- A visszamaradók nyilatkoztatása
- Biztonságba kell helyezni az elszállításra nem kerülő anyagi javakat
- Szükség esetén a kitelepítettek részére lelki segítségnyújtást kell nyújtani

Visszatelepítés: „a lakosságnak a lakóhelyére, valamint a létfenntartáshoz szükséges anyagi javaknak az eredeti helyére történő, az arra jogosult döntésén alapuló szervezett visszajuttatása.” Egy másik megközelítésből definiálva „a veszély elmúltával a kimenekített, kitelepített lakosság és a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak lakóhelyre történő visszajuttatása.” [6] A lakosság visszatelepítésére haladéktalan intézkedéseket kell tenni, amennyiben a veszélyeztető esemény elmúlt, illetve annak következményei felszámolásra kerültek. Mindezen felül meg kell bizonyosodni az adott terület közegészségügyi helyzetének normalizálódásáról, a járványveszély megszűnéséről. Továbbá alá kell támasztani, hogy a lakosság ellátása és lakhatási feltételei biztosítottak, a közművek, közműszolgáltatások helyreálltak, valamint hogy a fedél nélkül maradtak elhelyezése és ellátása is biztosított.

Kimenekítés: Amennyiben veszélyhelyzet esetén az adott területen közvetlen életveszély, vagy váratlan kockázat lép fel, úgy a lakosság védelme érdekében kimenekítést kell alkalmazni. Az ide vonatkozó kormányrendelet a következőképpen fogalmaz: „kimenekítés: az a tevékenység, amikor a kitelepítésre nincs elég idő és a veszélyeztető esemény hatása alatt szükséges a lakosság gyors kivonása”. Másképpen e módszer alkalmazandó „közvetlen életveszély esetében a lakosság veszélyeztetett területéről történő azonnali kivonása” során. [6] Kimenekítés esetén a kitelepítés által lefektetett szabályok az irányadóak. Meg kell jegyezni, hogy a súlyos ipari (vegyi) balesetek megelőzése és kezelése esetében a kitelepítés és kimenekítés csak abban az esetben eredményes, ha megfelelő idő áll rendelkezésre. Mivel a balesetek túlnyomó többsége váratlanul, kiszámíthatatlanul (pl. robbanással járó káresemények) következik be, úgy nincs lehetőség e védelmi módszer alkalmazására. [11] Itt kell megemlíteni a szükség védőeszköz fogalmát, amely legfőképp „a kimenekítés, kitelepítés során alkalmazható, rövid idejű védelemre szolgáló egyéni védőeszköz.” A védőeszközök e fajtáját alkalmazni kell a veszélyes anyagok, radioaktív anyagok, illetve egyéb fizikai erők káros élettani hatásának megelőzésére kimenekítés és kitelepítés során. [6]

Befogadás: az ide vonatkozó kormányrendelet meghatározása alapján e fogalom alatt „a kitelepített, kimenekített lakosságnak, valamint anyagi javaknak tervezett, az arra jogosult döntésén alapuló, a veszélyeztetett területen kívüli ideiglenes elhelyezését, ellátását” értjük. Befogadásra kijelölt terület azt a közvetlen hatások által nem veszélyeztetett helyet jelenti, ahol a kitelepítettek elhelyezése biztonságos módon kivitelezhető.

A LAKOSSÁGVÉDELEM KOMPLEX RENDSZERE

A fentiekben taglalt védelmi módszerek és eszközök összehangolt rendszere elengedhetetlen egy veszélyhelyzet elhárítása és kezelése során. Mindezek mellett számos olyan preventív intézkedés és védelmi tevékenység szükséges, amelyek hozzájárulnak a biztonság kialakításához és megóvásához, valamint a hatékony és tudatos fellépéshez. Ennek tükrében kell még hangsúlyt fektetni a vegyi, biológiai és radioaktív helyzet monitoring rendszerére, annak értékelésére és ellenőrzésére. Az állampolgárokat naprakész információkkal kell ellátni saját biztonságuk megóvása érdekében, valamint fontos tényező a felkészítés, figyelmeztetés és riasztás. El kell látni a veszélyeztetett területen élő lakosságot egyéni védőeszközökkel és védőfelszerelésekkel. Biztosítani kell az adott területen az elzárkózást megvalósító, megfelelően kialakított helyiségeket, bizonyos esetekben szükségóvóhelyeket. Kollektív távolsági védelem esetén előre kidolgozott tervek alapján kell garantálni egy hatékonyan működő, gyors és szakszerű reakciójú kitelepítés, kimenekítés, befogadás és visszatelepítés

végrehajtását. Menekülő felszerelést kell biztosítani a veszélyes anyagokat előállító, tároló és felhasználó létesítmények közvetlen hatásterületein élő lakosság részére. Békeidőben, ahogyan egy esetleges hadviselés idején a veszélyeztető hatások elleni fellépés és az egyéni védelem biztosítása megegyezik. Emiatt szükséges továbbá az óvóhelyek építési, üzemeltetési, felújítási és hasznosítási feladatainak tisztázása, a befogadó helyek műszaki kialakítása, a kollektív védelmi tevékenységek megelőző tervezése, szervezése, a védelmi feladatokkal kapcsolatos ellenőrzések végrehajtása, valamint az anyagi javak mentesítési stratégiájának lefektetése. Ki kell dolgozni a kialakult veszélyhelyzetre vonatkozó legmegfelelőbb védekezési módszert és meg kell határozni a szükséges erőforrásokat. A lakosság és az anyagi javak védelmét, azon belül az egyéni és kollektív védelmi eszközöket minden esetben a veszélyeztetettség mértékének megfelelően kell megtervezni, megszervezni és alkalmazni. [7]

NEMZETKÖZI ÉS HAZAI VONATKOZÁSBAN MEGVALÓSULÓ LAKOSSÁGVÉDELEM

Megállapítható, hogy az európai országok lakosságukra és anyagi javaikra vetített védelmi rendszerében nincs egységes, régiós keretek közé szorító rendszereszmélet. Minden állam szem előtt tartja polgárai védelmét, azonban másképp deklarálja a különböző védekezési eszközöket és módszereket, valamint azok alkalmazását. Számos országban, békeidőben az esetleges veszélyhelyzetek kezelése közigazgatási szinten, míg az esetleges hadviselés tervezési és felkészülési feladatai államigazgatási területen jelennek meg. Különösképp a Skandináv országok (Dánia, Svédország, Norvégia) alkalmazzák a „teljes védelem” koncepciójának nevezett védelmi rendszert, amely mind békeidőszakban, mind pedig háborús időszakban hatékonyan és eredményesen alkalmazható a lakosság védelmének és biztonságának szavatolására. Nemzetközi szinten is érezhető az új kihívások és veszélyforrások súlya, valamint fontossága, amelyek közül kiemelkednek a katasztrófák elleni védekezési feladatok és azok pusztító hatásainak kezelése. Mindezek mellett számos új lakosságvédelmi feladat megtervezését és megszervezését követeli meg továbbá a nemzetközi terrorizmus, a nukleáris támadóeszközök elterjedése, ipari és más katasztrófák elhárítása, elemi csapások hatásai ellen való defenzív fellépés. Egy ország jól működő, békeidőszaki polgári védelme tökéletes felkészítést biztosíthat a lakosság számára egy esetleges háborús időszak átvészelésére.

Magyarország jelenleg nincs kitéve hagyományos értelemben vett fegyveres támadás fenyegetésének. NATO és EU tagságunk hozzájárul biztonságunk megteremtéséhez, azonban ezzel együtt számos olyan feladatot és védelmi követelményt állít elénk, amelyeket saját önerőnkől kell megoldanunk úgy, mint a gazdasági, társadalmi stabilitást, a belső viszályok és elégedetlenségek visszaszorítását, a kritikus infrastruktúra védelmét és nem utolsósorban a mindezt átölelő polgári lakosság élet- és vagyónvédelmét biztosító intézkedéseket és eszközöket, amelyek tartópillérként szavatolják az emberek biztonságát. A lakosságvédelem feltétel- és feladatrendszerét, megszervezését a jogszabály a polgári védelem hatáskörébe utalja, amelyeknek összehangoltan, egységes rendszerben kell megvalósulniuk.

Annak ellenére, hogy Magyarország nem áll közvetlen fegyveres – háborús – fenyegetés alatt, a kialakított Nemzeti Biztonsági Stratégiának és a Nemzeti Katonai Stratégiának megfelelően számolni kell és fel kell készülni egy esetleges – lakosságot fenyegető – fegyveres támadásra. Mindezek, valamint az új, biztonságot veszélyeztető kihívások – leginkább a katasztrófák elleni védekezés – hazánk lakosságvédelmi intézkedéseinek szükségességét hivatottak megerősíteni. A jelenleg is tartó békeidőszakban jelentkező lakosságvédelmi feladatok mind inkább felkészítő, megelőző jellegű intézkedéseket igényelnek. Ez alatt a tervezést, szervezést, kiépítést és megvalósítást kell érteni, amelyek a

veszélyhelyzet bekövetkezése előtt esedékes lépések. Ezzel együtt háttérbe szorulnak a háborús helyzetben időszerű feladatok, mint például a távolsági védelem feladatainak aktualizálása, illetve a polgári védelem háborús feladatainak konkretizálása. Magyarországnak a lakosság felkészítése során egy olyan komplex ismeretanyag átadására kell törekedni, amellyel az állampolgár képes saját és hozzátartozóik önmentési képességeinek színvonalát, valamint túlélési lehetőségeinek számát emelni. Fontos tényező a lakosság időbeni riasztása és tájékoztatása. Szükséges a lakosság időben történő riasztása mellett, hogy az állampolgárok megfelelő tájékoztatást kapjanak a kialakult helyzetről, az adott helyzetben jelentkező feladatokról, hogy ennek eredményeképp fel tudjanak készülni a védekezésre, vagy a menekülésre. Hazánkban az elmúlt években bekövetkezett természeti és ipari katasztrófák (árvizek, hó-helyzet, vörös iszap katasztrófa stb.) több esetben is igazolták a lakosságvédelmi feladatok közül alkalmazott kitelepítés és kimenekítés hatékonyságát. E módszer sok esetben eredményesen alkalmazható, azonban ezzel szemben hazánkban a lakosság egyéni védőeszközökkel való ellátottsága alacsony szintűnek mondható. A beszerzett védőfelszerelések – egy esetleges veszélyhelyzet során – lakossághoz való eljuttatásának tematikája és felhasználási gyakorlata nincs kellőképp kidolgozva. Eredményesnek bizonyulhat ezen eszközök lakosság által történő, önkéntes beszerzési lehetőségének kialakítása és támogatása.

Magyarországon 2013-ra átalakult a közigazgatási és a katasztrófavédelmi rendszer. Ennek következtében újra kellett deklarálni hazánk lakosságvédelmét érintő alapvető tervezési, intézkedési, felkészülési tennivalóit, a veszélyes üzemekkel, veszélyes szállítmányokkal és a vizek kártételével összefüggő kérdéseket. 2012. január 1-ével alakult meg az új katasztrófavédelmi rendszer Magyarországon, idén 2013. január 1-ével pedig létrejöttek az – addig a területi polgármesterek által irányított – ún. Helyi Védelmi Bizottságok és megalakultak az ún. járások. A jelenleg működő lakosságvédelmi rendszer három időszakot különböztet meg. Az első a normál időszak, amikor semmilyen, a közeljövőben bekövetkező katasztrófa nem fenyegeti hazánkat. Ebben az időszakban elsődlegesen a tervezésre, gyakorlásra és a hatósági veszélyhelyzet megelőzésére kell koncentrálni. A másik időszak, amikor hivatalosan veszélyhelyzetet hirdet a kormány. Ilyen időszak volt többek között a hidrológiai veszélyeztetettség jelentkezése (árvizek), illetve a vörösiszap-katasztrófa veszélyhelyzet, amit Győr-Moson-Sopron, Veszprém és Vas megyére hirdetett ki a kormány, valamint a Duna áradása miatt 2013. 06. 04-én elrendelt árvízi veszélyhelyzet. Ilyen helyzetben a lakosság élet- és vagyonbiztonságát egy direkt irányítási rendszer működtetésével biztosítják és garantálják, amely eltér a normál közigazgatási működéstől. A két időszak közbenső helyzetét a Katasztrófavédelmi Törvény, katasztrófaveszély időszakának nevezi. Ennek megállapítása a Katasztrófavédelmi Főigazgatóság feladata, mindemellett a törvény kötelezi a haladéktalan intézkedések megtételére. Ilyen katasztrófaveszély állt fent a forgalomkorlátozási és lakosságvédelmi-ellátási rendkívüli intézkedések megtételével végződő, Győr-Moson-Sopron, Zala, Vas, Somogy és Veszprém megyékben kialakult hó-helyzet kapcsán. A Kormány 2013. március 08-án hirdette ki, a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 65/2013. (III. 8.) Korm. rendeletet, amely záros határidőn belül az európai és nemzeti jelentőségű kritikus infrastruktúrák (energiaellátás, informatikai rendszerek, közigazgatási működőképesség, egészségügyi ellátórendszer, úthálózat) hatósági kontrollját fogja realizálni.

Budapest viszonylatában kijelenthető, hogy helyzete különleges, mivel természeti és civilizációs veszélyeknek egyaránt ki van téve. Számos veszélyforrás fellelhető a főváros közelében úgy, mint árvízveszély, az erdős területek erdőtüzei, koncentrált beépítés, a tömegközlekedésben fellépő problémák, valamint az életviteli szokások. A főváros iparbiztonsági szempontból is ki van téve fenyegetésnek, hiszen számos olyan ipari üzem található, amely veszélyt jelenthet a lakosság számára. A lakosságot fenyegető veszélyekkel

szembeni küzdelem egyik fő területe a megelőzés. A Katasztrófavédelmi Igazgatóság a fenti veszélyhelyzetek mellett három kiemelt hatósági szakterületen: tűzvédelem, polgári védelem és iparbiztonság területén végez védelmi feladatokat. [12]. Amennyiben mégis bekövetkezik a katasztrófa, akkor „a korrekt tájékoztatás, a helyzettel való szembenézés, és gyors, helyes szakmai döntések jelenthetnek csak garanciát a katasztrófák következményeinek gyors felszámolására, az eskalálódás megakadályozására, a veszteségek és áldozatok számának minimalizálására.” [13] Ebben a munkában közös a felelőssége a hivatásos szervezeteknek, a hivataloknak, a civil segítő szervezeteknek és a lakosságnak egyaránt.

ÖSSZEGZÉS

Minden ország számára – ahogy hazánknak is – fontos, hogy jól szolgálja a polgárait és megvalósítsa ama célkitűzést, hogy az élet és anyagi javak védelme, a katasztrófák megelőzése, kezelése még hatékonyabb legyen. Mindezek függvényében szükséges a lakosság kellő időben és megfelelő módon történő – leginkább békeidőszakra jellemző – felkészítése és tájékoztatása, amely a védekezés hatékonyságához nagymértékben járul hozzá. A kormány biztonságpolitikájában preferált helyet kap a lakosság biztonságának szavatolása, akár előre kiszámítható, akár hirtelen bekövetkezett veszélyhelyzet esetén is. Az elmúlt évek számos olyan tapasztalatot szolgáltatott, amelyekből okulva ezek a veszélyhelyzetek egyre inkább kezelhetők, a felkészülés, a gyors és szakszerű reagálás, a megfelelő védőeszközök alkalmazása pedig azok hatását eredményesen csökkenti. Mindehhez azonban az embereknek is tisztában kell lenniük az ő életüket és családjukat fenyegető veszélyekkel és el kell sajátítaniuk minden olyan szükséges lépést, amellyel biztosíthatják saját és családjuk védelmét. Magyarország védelempolitikájában eszközölt, veszélyhelyzetekre történő reagálás, védelmi intézkedés és a károk helyreállítása kizárólag egy jól kidolgozott közigazgatási és katasztrófavédelmi defenzív struktúrával, valamint a lakossággal való kooperációban valósítható meg eredményesen.

Megállapítható, hogy hazánkban a lakosság védelmét és biztonságát előirányzó törvényi, jogi rendelkezés és szabályozás területén – az elmúlt években – számos ponton eszközöltek változást, amellyel az újfajta kihívásként jelentkező veszélyforrások megelőzését, elhárítását és kezelését igyekeznek megvalósítani. Mindezek az alapelveként kezelendő EU és NATO irányelvek mellett már több esetben bizonyultak eredményesnek a lakosság és az anyagi javak védelmének területén egyaránt. Az egyéni védőeszközöket rendszerezve megállapítottam, hogy annak számos változata, ahogyan az újonnan megjelenő eszközök is kategorizált és célirányos védelmet valósítanak meg, attól függően, hogy az embernek a saját és környezete védelme érdekében milyen veszélyekkel kell szembenéznie. Minden esetben fel kell mérni a veszély, valamint az egészségre káros behatások mértékét és jellegét, továbbá a környezetben zajló eseményeket. Ennek tükrében kell megválasztani a védelem módozatát és eszközeit, valamint ezeket vizsgálva és előrevetítve szükséges a preventív biztonsági intézkedéseket meghozni. A kollektív lakosságvédelmet vizsgálva konstatáltam, hogy annak hatékonysága és eredményessége sok esetben csak az egyéni védőeszközökkel kiegészítve realizálható, amely rávilágít az eszközök és módszerek komplexitására.

Felhasznált irodalom

- [1] 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról. V. Fejezet 19. A katasztrófaveszély 43 §.
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100234.KOR (2013. 05. 01)
- [2] Rinyu Zsuzsanna: Az egyéni lakosságvédelemmel kapcsolatos fogalmak és hatályos jogszabályok gyűjteménye MKVI, /2010. 12. 08/

- [3] Dr. Tóth Rudolf: A lakosságvédelem aktualitása, helye, szerepe napjaink új kihívásainak tükrében. Polgári Védelmi Szemle V. évfolyam 2. szám (2009.) 55-73.
- [4] A 234/2011. (XI. 10.) katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló kormányrendelet által hatályon kívül helyezett (az óvóhelyi védelem, az egyéni védőeszköz-ellátás, a lakosság riasztása, valamint a kitelepítés és befogadás általános szabályairól szóló) 60/1997. (IV. 18.) Korm. rendelet.
<http://fpvsz.hu/jog/60-1997-Korm.rendelet.htm> (2013. 05. 01)
- [5] Katasztrófavédelmi Oktatási Központ – Katasztrófavédelmi és Iparbiztonsági Szakcsoport Pécel: Lakosságvédelmi Ismeretek.
http://vas.katasztrofavedelem.hu/cms_files/content_125152.pdf (2013. 05. 01)
- [6] Közbiztonsági referensek képzése. Lakosságvédelmi feladatok – Egyéni védelem 2012. 10. 12.
http://csongrad.katasztrofavedelem.hu/cms_files/content_127642.pdf (2013. 05. 01)
- [7] Dr. Kovács Zoltán, PhD: A lakosság és az anyagi javak egyéni és kollektív védelmének célja, fajtái, műszaki feladatai. ZMNE Bolyai János Katonai Műszaki Kar, Műszaki és Katasztrófavédelmi Tanszék
- [8] Katasztrófavédelmi Konferencia 2012. július 10. előadásanyaga 1.rész
www.laktasz.hu/pictures/kat-vedelem-eloadas-01.ppt (2013. 04. 13)
- [9] Építésügyi ágazati műszaki irányelv MI-04-260-1. Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium. Budapest, 1993.
- [10] Magánóvóhely: mi, miért, hogyan?
http://www.maganovohely.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=6&Itemid=2 (2013. 04. 14)
- [11] Varga Imre mk. pv. alezredes: A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni megelőzési és védekezési tevékenység rendszere. /Doktori PhD. értekezés Budapest, 2005./
<http://www.drhornyacsek.hu/publikaciok/doktori%20ertekezesek/disszertacio%20vegleges1.pdf> (2013. 04. 29)
- [12] Fővárosi Katasztrófavédelmi Igazgatóság / sajtótájékoztató 2013.02.26. (Dr. Bakondi György tűzoltó altábornagy, Dr. Pesti Imre kormány megbízott, Varga Ferenc tűzoltó ezredes. Téma: A téli időszakban elvégzett fővárosi lakosságvédelmi és védelmi igazgatási feladatok értékelése.)
<http://www.youtube.com/watch?v=1F5zMD76P2E> (2013. 05. 01)
- [13] Dr. Hornyacsek Júlia: A lakosság védelmének újszerű értelmezése és alkalmazási lehetőségei a New Orleans-i Katrina hurrikán eseményeinek tapasztalatai alapján. Műszaki Katonai Közlöny, Budapest, 2011. december 370-393. (379.)